

Latvijas monetārās sistēmas transformācija dalības Eiropas Savienībā iespaidā

Aldis Austers

Rīgas Stradiņa universitāte, doktora studiju programma "Politikas zinātne", Latvija

Šis referāts veido daļu no plašāka pētījuma, kurš ir saistīts ar doktora disertācijas izstrādi. Pētījumā centrā ir Latvijas monetārās sistēmas izveide, attīstība un transformācija Latvijas dalības Eiropas Savienībā iespaidā.

Darba mērķis ir atsegt tos institucionālos faktoros, kuri ietekmēja Latvijas monetārās sistēmas darbību pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībai, bet pirms Latvijas pievienošanās eirozonai. Kā teorētiskā bāze tiek izmantots vēsturiskais institucionālisms.

Līdz ar Latvijas pievienošanos eirozonai Latvijas nacionālā valūta tika aizstāta ar eiro monētām un banknotēm un Latvijas finanšu sistēma kļuva par eirozonas vienotās monetārās sistēmas sastāvdaļu. Latvija zaudēja spēcīgu nacionālās identitātes simbolu, tomēr pievienošanās eirozonai nenozīmēja Latvijas monetārās sistēmas likvidāciju – notika tās saplūšana ar eirozonas sistēmu.

Latvijas monetārās sistēmas pārveide faktiski sākās, Latvijai gatavojoties iestāties Eiropas Savienībā, jo Latvija plānoja pievienoties eirozonai tūlīt pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. Taču īpaši nozīmīgs solis bija Latvijas pievienošanās Valūtas maiņas mehānismam II 2005. gadā, kad lats tika piesaistīts eiro. Tālākā Latvijas monetārās sistēmas attīstība pieredzēja ekstremālas svārstības: ievērojamu ārvalstu resursu pieplūdumu, nacionālās valūtas pakāpenisku izspiešanu no apgrozības un finanšu krahu, kura pārvarēšanai bija nepieciešama starptautiskā palīdzība.

Latvijas Banka ir bijusi uzticīga fiksēta valūtas kursa politikai kopš 1994. gada. Tā pamatā bija uzskats, ka mazas un ekonomiski atvērtas valsts gadījumā efektīvāk ir īstenot fiksēta valūtas kursa politiku, pat ja tas nozīmē atteikšanos no monetārās suverenitātes. Tiek postulēts, ka šāda pieeja palīdzēja stabilizēt Latvijas finanšu sistēmu un atviegloja Latvijas finanšu darījumus ar ārvalstīm. Tomēr, īstenojot šādu valūtas politiku, nepieciešama saskaņota rīcība ar valdību, jo fiskālā politika paliek vienīgais reālais instruments, ar kura palīdzību iespējams ierobežot ekonomisko nelīdzsvarotību, kas var veidoties, īstenojot fiksētas valūtas kursa politiku. Diemžēl pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvija pieredzēja situāciju, kurā valdība nevēlējās rīkoties, lai mazinātu veidojošos nelīdzsvarotību. Taču arī Latvijas Banka nevēlējās (vai arī nevarēja) atteikties no piekoptās fiksētās valūtas maiņas politikas. Atlika iespēja ierobežot ārvalstu kapitāla ieplūdi, taču tas būtu bijis pretrunā ar Eiropas Savienības noteikumiem.

Darba hipotēze: lai gan pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai būtiski mainījās Latvijas ekonomiskās attīstības aina, Latvijas monetārā sistēma turpināja darboties pēc tām (neoliberālisma) tradīcijām, kuras tika iedibinātas 90. gadu sākumā. Tas nozīmēja milzīga ekonomiskā riska uzņemšanos, ko nespēja mazināt nedz Latvijas centrālās varas institūcijas, nedz pilsoniskā sabiedrība. Latvijas makroekonomiskajai sistēmai bija nepieciešama pielāgošanās, kura netika īstenota politiskās rīcības tradīciju iespaidā.

Hipotēze apstiprinās. Viena no šādām tradīcijām bija Latvijas Bankas stingrā apņemšanās uzturēt viegli prognozējumu politiku, kas – Latvijas Bankas ieskatā – veicināja uzticību Latvijas finanšu sistēmai, lai gan nelīdzsvarotības mazināšanai bija nepieciešama negaidīta rīcība. Kā tradīcija ir uzskatāma arī pieturēšanās pie fiksētas valūtas politikas – pat situācijā, kad šāda politika bija pretrunā ar Latvijas Bankas likumā nosprausto mērķi uzturēt cenu stabilitāti. Arī Latvijas Bankas rīcības nesaskaņotība ar valdību un valdības vājums īstenot pretsparu ekonomiskajām pārmērībām ir uzskatāma par tradīciju Latvijas monetārajā sistēmā. Vienlaicīgi arī Latvijas Bankas ietekme uz vietējām finanšu institūcijām bija ierobežota un veiktais morālais spiediens tika lielā mērā ignorēts.